

КРИСТОФЪР ИШЪРУД ЛАНДАУЕРОВИ

Превод от английски: Мария Пейкова, 1981

chitanka.info

Една нощ през октомври 1930 година, около месец след изборите, на „Лайпцигерщрасе“ се вдигна голяма врява. Няколко нацистки банди излязоха на демонстрация срещу евреите. Те малтретираха няколко тъмнокоси пешеходци с големи носове и разбиха прозорците на всички еврейски магазини. Сам по себе си инцидентът не беше особено забележителен; нямаше смъртни случаи, нито много стрелба и не повече от двајсетина души бяха арестувани. Помня го само защото беше първото ми запознаване с берлинската политика.

Фройлан Меир, то се знае, беше във възторг.

— Така им се пада! — възкликна тя. — На този град му е дошло до гуша от евреи. Обърни първия камък и двама-трима ще изпъльзят отдолу. Слагат отрова в питейната вода! Задушават ни, ограбват ни, смучат жителните ни сили. Ами погледнете всичките големи универсални магазини: „Вертхайм“, „Западния универмаг“, „Ландауерови“. Кой ги притежава? Мръсни, крадливи евреи!

— Ландауерови са мои лични приятели — казах хладно аз и напуснах стаята, преди фройлайн Меир да има време да измисли подходящ отговор.

Това не беше точно така. В действителност никога през живота си не бях ги виждал. Обаче преди да напусна Англия, един общ приятел ми беше дал препоръчително писмо до семейство Ландауерови. Гледам с недоверие на такива писма и вероятно никога нямаше да го използвам, ако не беше забележката на фройлайн Меир, Сега напук на нея реших да пиша на фрау Ландауер веднага.

Наталия Ландауер, с която се запознах три дни по-късно, беше осемнадесетгодишна ученичка. Тъмната ѝ, бухнала коса беше толкова гъста, че лицето ѝ с искрящите очи изглеждаше прекалено дълго и слабо. Приличаше ми на лисиче. Когато се ръкувахме, тя разтърси цялата си ръка от рамото надолу по модерния студентски маниер. „Оттук, моля.“ Говореше решително и енергично.

Холът представляваше огромна светла стая, обзаведена в предвоенен стил и малко попретрупана с мебели. Наталия веднага започна да говори, бързо, със страхотно въодушевление, като старателно и несигурно произнасяше английските думи, докато ми показваше грамофонни плочи, картини, книги. Не ми позволи да задържа погледа си върху нещо за повече от минутка:

— Харесвате Моцарт? Да? О, аз също! Мноо-о-го! Тази картина е в двореца „Кронпринц“. Вие не сте я виждали? Аз ще ви покажа един ден, да?... Вие харесвате Хайне? Кажете съвсем честно, моля. — Тя вдигна поглед от библиотеката с усмивка, но с известна учителска строгост: — Четене. Красиво е, мисля.

Още не беше минал и четвърт час, откакто бях в къщата, и Наталия вече ми беше отделила четири книги, за да ги взема със себе си на тръгване — „Тонио Крьогер“^[1], разказите на Якобсен^[2], един том на Шефан Георге^[3], писмата на Гъоте.

— Трябва да ми кажете честното си мнение — предупреди ме тя.

Изведнъж една прислужница дръпна плъзгащите се стъклени врати в дъното на стаята и ние се намерихме в присъствието на фрау Ландауер — едра бледа жена с бенка на лявата буза и гладко сресана на кок коса. Тя седеше спокойно на масата в столовата и наливаше чай от един самовар. Имаше чинии с шунка и нарязан студен салам и съд с онези тънички, мокри, хлъзгави кренвирши, които те изпръскват с гореща вода, когато пробиеш кожицата им с вилица; както и сирене, репички, сладък черен хляб и бутилки с бира.

— Вие ще пиете бира — нареди Наталия и върна на майка си една от чашите чай.

Като се огледах наоколо, забелязах, че малкото свободно пространство по стените между картините и шкафовете беше украсено с ексцентрични фигури в цял ръст — девойки с разпилени коси или кривоогледи газели, изрязани от цветна хартия и закрепени с габърчета. Те ми изглеждаха като някакъв комично несполучлив протест срещу буржоазната солидност, на махагоновите мебели. Знаех, без никой да ми е казал, че сигурно Наталия ги е нарисувала. Да, тя ги беше направила и окачила там веднъж, когато били поканили гости. Сега искаше да ги свали, но майка ѝ не позволяваше. Последва малък спор по този повод — очевидно част от обичайната домашна практика.

— О, но те са ушясни според мен! — извика Наталия на английски.

— Мисля, че са много красиви — спокойно отговори фрау Ландауер на немски, без да вдигне очи от чинията си. Устата ѝ беше пълна със сладък хляб и репички.

Веднага след вечерята Наталия ми даде да разбере, че трябва официално да кажа лека нощ на фрау Ландауер, след което се върнахме

в хола. Там тя ме подложи на кръстосан разпит. Къде ми била стаята? Колко съм плащал за нея? Когато ѝ отговорих, веднага отбеляза, че съм избрал напълно неподходящ район („Вилмерсдорф“ бил далеч подобър) и че ме били измамили. Можел съм да получа абсолютно същата стая, с течаща вода и парно отопление включително, за същата цена.

— Трябваше да попитате мен — добави тя, явно напълно забравила, че сме се запознали едва тази вечер. — Аз трябваше да ви я намеря.

— Вашият приятел ни казва, че сте писател? — изведнъж попита предизвикателно Наталия.

— Не съм истински писател — възразих аз.

— Но сте написали книга? Да? Да, бях написал книга. Наталия ликуваше победоносно:

— Написали сте книга и казвате, че не сте писател Мисля, че сте луд.

Тогава се наложи да ѝ разкажа цялата история около „Всичките заговорници“, защо имаше такова заглавие, за какво се разказваше в нея, кога е била публикувана и т.н.

— Вие ще ми донесете един екземпляр, моля.

— Нямам — отговорих аз с удоволствие — и е изчерпана.

Това поохлади за момент възторга на Наталия, но после тя попадна на нова следа:

— А какво това вие ще пишете в Берлин? Кажете ми, моля.

За да не я разочаровам, започнах да ѝ разказвам съдържанието на един разказ, който бях написал преди години за някакво училищно списание в Кеймбридж. Докато го разказвах, аз го обогатявах импровизирано, доколкото беше възможно това. Разказът ме развълнува отново — и дори започнах да чувствавам, че идеята в него не е била толкова лоша в крайна сметка, и че наистина бих могъл да го напиша отново. В края на всяко изречение Наталия стискаше плътно устни и така енергично кимаше с глава, че косата ѝ се мяташе нагоре-надолу върху лицето. — Да, да — непрекъснато повтаряше тя. — Да, да. Едва след няколко минути се сетих, че тя не разбираше нищо от това, което казвах, тъй като сега говорех на английски много по-бързо, а и не подбирах думите си. Въпреки огромното си и искрено усилие да се съсредоточи, виждах, че тя разглеждаше как съм си сресал косата на

път и забеляза, че вратовръзката ми лъщи на възела от износване. Дори погледна крадешком към обувките ми. Щеше да бъде грубо да прекъсна разговора по средата и абсолютно неучтиво да разваля нейното удоволствие от факта, че ѝ говорех толкова задушевно за нещо, което наистина ме вълнуваше, макар че в същност бяхме съвсем непознати. Щом свърших, тя попита:

— И ще бъде готов — колко скоро?

Явно вече се чувствуваше собственица на разказа, както и на всичките ми други дела. Отговорих, че не зная, че съм мързелив.

— Вие сте мързелив? — Наталия ококори подигравателно очи. — Така? Тогава съжалявам. Не мога да ви помогна.

След малко казах, че трябва да си вървя. Тя ме изпрати до вратата:

— И ще ми донесете този разказ скоро, — настоя тя.

— Да.

— Колко скоро?

— Другата седмица — обещах с половин уста аз. Минаха две седмици, преди да посетя Ландауерови отново. След вечеря, когато фрау Ландауер беше излязла от стаята, Наталия ме осведоми, че трябвало да отидем заедно на кино.

— Ние сме гости на майка ми.

Когато тръгнахме, тя неочаквано грабна две ябълки и един портокал от бюфета и ги натъпка в джобовете ми. Сигурно беше решила, че страдам от недояждане. Възпротивих се слабо.

— Когато кажете още една дума, сърдита съм — заплаши ме Наталия.

— А донесохте него? — попита ме тя на излизане. Знаех отлично, че има предвид разказа, но казах с най-невинния си глас:

— Какво да съм донесъл?

— Вие знаете. Какво обещахте.

— Не си спомням да съм обещавал нещо.

— Не си спомняте? — Наталия се засмя презрително. — В такъв случай съжалявам. Не мога да ви помогна.

Обаче докато стигнахме до кино тя вече ми беше простила. Главният филм беше серия от „Крачун и Малчо“. Наталия строго отбеляза:

— Вие не харесвате такъв филм, аз мисля? Не е Достатъчно-духовит за вас?

Отхвърлих обвинението, че харесвам само „духовити“ филми, но тя си остана скептично настроена.

— Добре. Ще видим.

През целия филм ме поглеждаше, за да види дали се смея. Отначало се смеех насила. По-късно, когато ми омръзна, престанах да се смея изобщо. Наталия ставаше все по-нетърпелива. Към края на филма дори започна да ме побутва с лакът, когато трябваше да се смея. Веднага щом светнаха лампите тя се нахвърли върху мене:

— Видяхте? Бях права. Не ви хареса.

— Много ми хареса наистина.

— О, да, вярвам! А сега кажете честно.

— Казах ви. Хареса ми.

— Но не се смяхте. Винаги седите с такова лице... — Наталия се опита да ме имитира — и нито веднъж не се смеете.

— Когато ми е забавно, никога не се смея — отговорих аз.

— О, да, може би! Това ще е един от вашите английски обичаи да не се смеете?

— Нито един англичанин не се смее, когато се забавлява.

— Желаете да повярвам на това? Тогава ще ви кажа, че вашите англичани са луди.

— Тази забележка не е много оригинална.

— А трябва моите забележки да са винаги така оригинални, драги ми сър?

— Когато сте с мене, да.

— Идиот!

Седнахме за малко в едно кафене близо до спирката на зоопарка и ядохме сладолед. Сладоледът беше на бучки и имаше лек вкус на картофи. Наталия изведнъж заговори за родителите си:

— Не разбирам какво тези модерни книги, имат пред вид, когато казват: майката и бащата трябва винаги да се карат с децата. Знаете ли, невъзможно е да мога да се карам с родителите си. Невъзможно.

Наталия строго ме погледна, за да види дали ѝ вярвам. Кимнах утвърдително.

— Абсолютен невъзможно — повтори тя сериозно. — Защото зная, че майка ми и баща ми ме обичат. И затова мислят винаги не за

себе си, а какво е за мене най-доброто. Майка ми, знаете ли, тя не е силна. Понякога има най-ужясно главоболие. И тогава, разбира се, не мога да я оставя сама. Много често бих искала отида на кино или театър, или концерт, а майка ми, тя казва нищо, но я поглеждам и виждам, че не е добре и така казвам: „Не, промених решението си, няма да отида.“ Но никога не случва каже една дума за болката тя страда. Никога.

(Следващия път, когато посетих Ландауерови, аз похарчих две марки и половина за рози за майката на Наталия. Струваше си. В нито една от вечерите, когато предлагам да излезем с Наталия, фрау Ландауер не се оплака от главоболие.)

— Баща ми желае винаги аз да имам най-хубавото от всичко — продължи Наталия. — Баща ми желае винаги кажа: „Моите родители са богати, не е необходимо мисля за пари.“ — Наталия въздъхна: — Но аз съм различна от това. Чакам винаги най-лошото ще дойде. Зная как са нещата в Германия днес и изведнъж може да бъде така, че баща ми изгуби всичко. Знаете, това е случило веднъж вече? Преди войната баща ми е имал голяма фабрика в Позен. Войната идва и баща ми трябва да си отива. Утре може да бъде тук същото. Но баща ми, той е такъв човек, че за него е все едно. Той може да започне с един пфениг и работи и работи, докато си върне всичко. Ето защо — продължи Наталия — желая да напусна училище и да започна да уча нещо полезно, така че да мога печеля хляба. Не мога да зная колко дълго моите родители има пари. Баща ми желае направя зрелостни изпити и отида в университета. Но сега ще говоря за него и ще го помоля дали не мога отида в Париж да уча изкуство. Ако мога чертая и рисува, може би мога да устроя живота си; а също ще науча и готварско. Знаете ли, че не мога да готвя ни най-простото нещо?

— И аз не мога.

— За мъж това не е толкова важно, аз мисли. Но едно момиче трябва да бъде подготвено за всичко. Ако искам — добави сериозно Наталия, — ще избягам с мъжа, когото обича, и ще живея с него; дори и ако не можем станем женени, това няма значение. Тогава трябва мога да правя всичко сама, разбирате? Не е достатъчно да кажеш: „Направила съм зрелостни изпити, имам университетска степен.“ Той ще отговори: „Моля, къде ми е вечерята?“

Последва мълчание. Наталия изведнъж попита:

— Не сте шокиран от това, което казвам сега — че бих живяла с мъжа, без това да бяхме женени?

— Не, не, разбира се.

— Не ме разбирайте погрешно, моля. Не харесвам жените, които ходи винаги от мъж на мъж — това всичкото е толкова, толкова изродено намирам го — каза Наталия с отвращение.

— Не мислите ли, че жените трябва да имат право да си променят решението?

— Не зная. Не разбирам такива въпроси... Но е изродено.

Изпратих я до в къщи. Наталия винаги си служеше с една хитрост — водеше ме направо до прага и там се ръкуваше с необикновена бързина, после се вмъкваше в къщата и тръшваше вратата в лицето ми.

— Ще ми позвъните? Следващата седмица? Да?

И сега чувам гласа ѝ. След това вратата се тръшна и тя изчезна, без да дочака отговор.

Наталия избягваше всякаква близост с мен — и пряка, и косвена. Не само че не искаше да стоим и да си приказваме на прага на собствената ѝ къща, но освен това бях забелязал, че предпочиташе, ако бяхме седнали, да има маса между нас. Никак не обичаше да ѝ държа палтото: „Не съм на шестдесет години, драги ми сър!“ Когато си тръгнахме от някое кафене или ресторант и видеше очите ми да се насочват към закачалката, на която висеше палтото ѝ, тя веднага се спускаше към него и го отнасяше в някой ъгъл, като животно, което пази храната си.

Една вечер влязохме в някакво кафене и си поръчахме две чаши шоколад. Когато ни донесоха шоколада, забелязахме че сервитьорката е забравила да сложи лъжичка за Наталия. Аз си бях сръбнал от чашата и след това я бях разбъркал с лъжичката. Виждаше ми се съвсем естествено да ѝ я предлага. Бях изненадан и малко раздразнен, когато тя отказа да я вземе, а на лицето ѝ се изписа леко отвращение. Отхвърляше дори този косвен допир с устата ми.

Наталия взе билети за концерт. Вечерта не мина добре. Строгата „Коринтска“ зала беше студена, а чистият блясък на електрическото осветление неприятно заслепяваше очите ми. Лъскавите дървени столове бяха аскетично твърди. Публиката очевидно гледаше на концерта като на религиозна церемония. Техният старателен, набожен

ентузиазъм ме потискаше като главоболие; не можех, дори и за момент, да забравя за всичките тези унесени, полунамръщени, заслушани лица наоколо. И независимо от музиката на Моцарт, не можех да не си помисля: Що за необикновен начин да се прекара една вечер!

На път за в къщи бях уморен и раздразнен и това доведе до едно дребно спречкване с Наталия. Тя го започна с приказките си за Хипи Бернщайн. Наталия ми беше намерила работа у Бернщайнови: ходели в едно и също училище с Хипи. Преди два-три дни бях дал на Хипи първия ѝ урок по английски.

— А тя харесва ли ви? — попита Наталия.

— Много. А на вас?

— Да, мен също... Но тя има два големи недостатъка. Мисли, че няма да сте ги забелязва още?

Тъй като не отвърнах на предизвикателството, тя добави сериозно:

— Знаете ли, желая да ми кажете честно какви моите недостатъци?

В друго настроение това щеше да ми се види забавно, дори доста трогателно. Но сега само си помислих: „Прави си устата за комплименти“, и отговорих грубо и отсечено:

— Не зная какво разбирате под „недостатъци“. Аз не съдя за хората въз основа на прибързани сведения. По-добре попитайте някой от вашите учители.

Това ѝ затвори устата за малко. Скоро обаче тя започна отново. Дали съм прочел някоя от книгите, които ми била дала?

Не бях ги чел, но казах:

— Да, прочетох „Фрау Мария Грубе“ на Якобсен.

— Как ви се струва?

— Много е хубава — отговорих аз раздразнително, защото се чувствах виновен.

Наталия ме погледна внимателно:

— Страхувам се, вие сте много неискрен. Не давайте истинското си значение.

И изведнъж, съвсем по детински, аз се ядосах:

— Не, разбира се. И защо трябва да го правя? Споровете ме отегчават. Нямам никакво намерение да говоря неща, с които вие сигурно няма да се съгласите.

Тя беше направо удивена.

— Но ако това е така, тогава няма смисъл за нас Да говорим сериозно за каквото й да било.

— Няма, разбира се.

— В такъв случай няма говорим изобщо? — попита горката Наталия.

— Най-добре ще бъде — предложих аз — да издаваме звуци като домашни животни. Обичам да слушам гласа ви, но никак не ме интересува какво казвате. Така че ще бъде далеч по-добре, ако просто казваме Бау-бау, Бе-е-е или Мяу.

Наталия пламна. Беше слисана и дълбоко обидена. После, след дълго мълчание, каза:

— Да, разбирам.

Когато приближихме тяхната къща, аз се опитах да позагледя нещата и да обърна всичко на шега, но тя не реагира. Върнах се в къщи много засрамен от себе си.

Обаче няколко дни по-късно Наталия ми позвъни по собствена инициатива и ме покани на обяд. Самата тя ми отвори вратата — очевидно беше чакала зад нея — и ме поздрави с възклицанията; Бау-бау! Бе-е-е! Мяу!

За момент сериозно помислих, че трябва да е полудяла. После се сетих, че бяхме скарани. Но след като се беше пошегувала с мен, Наталия беше готова да се сприятелим отново.

Влязохме в хола и тя започна да слага таблетки аспирин във вазите с цветя — за да ги съживи, както ми обясни тогава. Попитах я какво е правила през последните няколко дни.

— Цялата тази седмица — започна Наталия — аз не ходя в училището. Аз бях не добре. Преди три дни, стоя до пианото и изведнъж пада — ей така. Как казвате — ohnmachtig?

— Искате да кажете, че припаднахте?

Наталия кимна енергично:

— Да, точно така. Аз съм ohnmachtig.

— Но в такъв случай сега трябва да сте в леглото.

Изведнъж започнах да се чувствавам много мъжествен и покровителствен:

— Как се чувствувате?

Наталия се засмя весело. Никога не бях я виждал да изглежда по-добре.

— О, не е толкова важно!

— Има едно нещо, което трябва да ви кажа — добави тя. — Той ще бъде хубава изненада за вас — аз мисли днес идва баща ми и моят братовчед Бернхард.

— Колко хубаво.

— Да! Нали? Баща ми ни прави много весело, когато идва, тъй като сега той често в пътуване. Има много работа навсякъде, в Париж, Виена, Прага. Винаги той трябва да ходи във влака. Вие, мисля, ще го харесате.

— Сигурно ще го харесам.

Когато стъклените врати се разтвориха, хер Ландауер наистина беше там, готов да ме посрещне. До него беше застанал Бернхард Ландауер, братовчедът на Наталия, висок блед младеж в тъмен костюм, само с няколко години по-възрастен от мене.

— Много ми е приятно да се запозная с вас — каза Бернхард, когато се ръкувахме. Говореше английски без всякаква следа от чужд акцент.

Хер Ландауер беше дребен, енергичен мъж с тъмна, набръчкана груба кожа, напомняща стар, добре лъснат ботуш. Имаше бляскави кафяви очи, които приличаха на копчета, и вежди на комедиен актьор — толкова гъсти и черни, сякаш бяха нарисувани с въглен. Очевидно обожаваше семейството си. Отвори вратата на фрау Ландауер така, сякаш тя беше много красиво младо момиче. Той се усмихна благосклонно и весело и обгърна всички ни с поглед — Наталия, радостно оживена от завръщането на баща си, фрау Ландауер, леко поруменяла, Бернхард, гладко избръснат, блед, вежлив и загадъчен; дори и аз бях включен. В същност хер Ландауер разговаряше почти само с мене, като избягваше внимателно семейните въпроси, които можеха да ми напомнят, че съм чужд на масата.

— Преди тридесет и пет години бях в Англия — започна той, говорейки със силен акцент. — Дойдох във вашата столица, за да напиша авторската си дисертация върху положението на еврейските работници в Лондонския Ист Енд. Видях много неща, които вашите английски служители не искаха да видят.

Тогава бях съвсем млад: по-млад от вас, предполагам. Имах крайно интересни разговори с докери и проститутки, и със съдържатели на вашите така наречени кръчми. Много интересно... — Хер Ландауер се усмихна, унесен в спомените си:

— Тази моя незначителна, малка дисертация предизвика огромна дискусия и беше преведена най-малко на пет езика.

— На пет езика! — повтори Наталия на немски. — Виждате ли, баща ми също е писател!

— О, това беше преди тридесет и пет години! Много преди да се родиш ти, мила моя. — Хер Ландауер поклати глава примирително, а неговите очи-копчета заблестяха добродушно: — Сега нямам време за такива проучвания. — Той отново се обърна към мене: — Точно сега чета на френски една книга за вашия велик поет лорд Байрон. Крайно интересна книга. А сега бих се радвал да чуя вашето мнение като писател по един много интересен въпрос — бил ли е Байрон виновен за извършване на кръвосмешение? Какво мислите, мистър Ишъруд?

Усетих, че започвам да се изчервявам. По някаква странна причина в този момент ме смуцаваше най-вече не присъствието на Наталия, а присъствието на фрау Ландауер, която си дъвчеше кротко обяда. Бернхард не вдигаше поглед от чинията си, усмихвайки се неуловимо.

— Ами — започнах аз, — доста е трудно...

— Това е един крайно интересен проблем — прекъсна ме хер Ландауер, като ни гледаше всички ласкаво и дъвчеше с най-голямо удоволствие: — Да допуснем ли, че геният е изключителна личност, която може да върши изключителни неща? Или пък, да кажем, обратното: Не, вие може да напишете красива поема или да нарисувате красива картина, но в ежедневието си трябва да се държите като обикновен човек и трябва да спазвате законите, които сме създали за обикновените хора? Няма да ви позволим да бъдете необикновени — хер Ландауер изгледа всички ни поред с победоносен поглед, а устата му беше пълна с храна. Изведнъж той ме погледна втренчено, със сияещи очи: — Вашият драматург Оскар Уайлд... това е друг случай. Предоставям този случай на вас, мистър Ишъруд. Много бих желал да чуя мнението ви. Имал ли е право вашият английски закон да наказва Оскар Уайлд или не? Моля ви, кажете какво мислите?

Хер Ландауер ме наблюдаваше възторжено, а вилицата с месо беше застинала по средата на пътя към устата му. Бернхард стоеше встрани и се усмихваше сдържано.

— Ами... — започнах аз, усещайки как ми пламтят ушите. Този път обаче фрау Ландауер неочаквано ме спаси, като се обърна към Наталия и ѝ направи някаква забележка на немски за зеленчуците. Последва кратък спор и хер Ландауер, изглежда, напълно забрави въпроса си. Той продължи да се храни със задоволство. Сега пък Наталия трябваше непременно да се обади:

— Моля ви, кажете на баща ми името на вашата книга. Не можах да го запомня. Такова смешно име.

Свих вежди неодобрително, като се стараех да не забележат другите.

— „Всичките заговорници“ — отговорих хладно аз.

— „Всичките заговорници“... о, да, разбира се!

— Значи вие пишете криминални романи, мистър Ишъруд? — усмихна се одобрително хер Ландауер.

— Страхувам се, че тази книга няма нищо общо с престъпниците — отбелязах вежливо.

Той изглеждаше озадачен и разочарован:

— Така ли?

— Ще му обясните, моля — нареди Наталия. Поех си дълбоко дъх:

— Заглавието е символично... Взето е от Шекспировия „Юлий Цезар“...

Хер Ландауер веднага се оживи:

— А, Шекспир! Прекрасно! Това е крайно интересно...

— Вие тук в Германия сигурно имате чудесни преводи на Шекспир — казах аз и лекичко се усмихнах на собствената ловкост: опитвах се с хитрост да го отклоня от въпроса.

— О, разбира се! Това са едни от най-хубавите произведения на нашия език. Благодарение на тях вашият Шекспир, така да се каже, стана почти немски поет...

— Но вие не казвате — Наталия упорствуваше със злоба, която ми се виждаше направо сатанинска — за какво се разказва във вашата книга. Стиснах здраво зъби.

— Разказва се за двама младежи. Единият е художник, а другият — студент по медицина.

— Та това ли са единствените герои в книгата ви? — попита тя.

— Не, разбира се... Но аз съм изненадан от слабата ви памет. Разказах ви цялата тази история съвсем наскоро.

— Идиот! Не за себе си питам. Естествено спомням си всичко това, каквото сте ми казали. Но баща ми не е чул още. Така че ще разкажете, моля... И какво е после?

— Художникът има майка и сестра. Всички те са много нещастни.

— Но защо са нещастни? Баща ми, майка ми и аз, ние не сме нещастни.

Така ми се искаше да се разтвори земята и да я погълне.

— Всички хора не са еднакви — отговорих внимателно аз, отбягвайки погледа на хер Ландауер.

— Добре — каза Наталия. — Те са нещастни... И после какво?

— Художникът избягва от къщи, а сестра му се омъжва за един много неприятен младеж.

Наталия очевидно разбра, че ми дойде много и реши да ме ужили за последен път:

— А колко книги продадохте?

— Пет.

— Пет! Но това е много малко, нали?

— Да наистина.

Когато обядът свърши, безмълвно се разбрахме, че Бернхард, чичо му и леля му имаха да обсъждат семейни дела.

— Харесвате ли — попита ме Наталия, — че ние ще се разходим заедно малко? Хер Ландауер се сбогува с мене много официално:

— По всяко време сте добре дошъл под моя покрив, мистър Ишъруд. — И двамата направихме дълбоки поклони.

— Може би — каза Бернхард, подавайки ми визитната си картичка — ще дойдете някоя вечер да поразведрите за малко самотата ми? — Благодарих му и казах, че с удоволствие ще го посетя.

— А какво мислите за баща ми? — попита Наталия веднага щом излязохме от къщата.

— Смятам, че той е най-добрият баща, който съм срещал някога.

— Наистина мислите така? — Наталия беше доволна.

— Да, наистина.

— А сега признайте, баща ми шокира вас, когато говореше за лорд Байрон — не? Бузите ви бяха червени като рак.

Засмях се:

— Баща ви ме кара да се чувствавам старомоден. Той говори за такива модерни неща.

Наталия се засмя победоносно:

— Виждате ли, бях права! Вие се шокирахте! О, толкова се радвам! Вижте, казвам на баща ми: „Един мъно-о-го интелигентен младеж идва да ни види“ — и така той искал да ви покаже, че също може да бъде модерен и да говори за всички теми. Мислехте, баща ми бъде един глупав старец? Кажете истината, моля.

— О, не — възразих аз. — Никога не съм си мислил такова нещо!

— Е, не е глупав, виждате... Много е умен. Само че няма много време за четене, защото трябва да работи винаги. Понякога трябва работи осемнадесет — деветнадесет часа в ден. Това е ужасно... А той е най-добрият баща в целия свят!

— Вашият братовчед Бернхард е съдружник на баща ви, нали?

Наталия кимна:

— Именно, той ръководи магазина тук, в Берлин. И също е много умен.

— Често ли се виждате с него?

— Не... Не често идвал в нашата къща... Той е странен човек, знаете ли? Мисля: той мъно-го харесвал да бъде сам. Аз изненадана, когато той покани да му правите визита... Трябва да внимавате.

— Така ли? Защо, за бога, трябва да внимавам?

— Той е мъно-го саркастичен, разбирате ли? Мисля, може би присмее на вас.

— Е, това няма да е чак толкова ужасно, нали? Много хора ми се присмиват... И вие самата, понякога.

— О, аз! Това съвсем друго. — Наталия поклати сериозно глава: — Когато аз присмее, то е за да бъде весело, разбирате ли? Но когато Бернхард присмее, не е хубаво...

Бернхард имаше апартамент на една тиха улица, недалеч от „Тиергартен“. Когато позвъних на външния вход, някакъв дребен като джудже пазач надникна през едно сутеренно прозорче, попита кого

искам да посетя и най-накрая, като ме изгледа с голямо недоверие, натисна копчето, което освобождава ключалката на външната врата. Тя беше толкова тежка, че трябваше да я отместя с две ръце, за да вляза. Затвори се зад гърба ми с глух трясък, който приличаше на далечен оръдеен изстрел. Следваха две врати, водещи към вътрешния двор, после градинската врата, след това — нагоре по стълбището, и стигнах до вратата на апартамента. Четири врати, които закрилят Бернхард от външния свят.

Тази вечер върху костюма, с който излизаше обикновено в града, той беше облякъл кимоно с красива бродерия. Не беше точно такъв, какъвто го помнех от първата ни среща: тогава нямаше нищо ориенталско в него — а сега сигурно кимоното подчертаваше това. С този прекалено изтънчен, строг и изящен профил, с орловия си нос той ми приличаше малко на птица от китайска бродерия. Изглеждаше деликатен и отпуснат, но от него лъхаше някаква странна сила, неподвижната сила на статуя от слонова кост в светилище. Отново ми направи впечатление прекрасният му английски и неговите решителни жестове, когато ми показваше главата на Буда от Кхмер, издялана в дванадесети век от пясъчник. Тя стоеше до леглото му — „бди над сънищата ми“ — каза той. По рафтовете на ниската бяла библиотека имаше гръцки, сиамски и индокитайски статуетки и каменни глави. Повечето от тях Бернхард беше донесъл от пътуванията си. Наред с томове на „История на изкуствата“, репродукции и монографии върху скулптурата и разни антични предмети, видях и „Хълмът“ на Вачел и „Какво да се прави?“ на Ленин. Апартаментът можеше спокойно да бъде някъде дълбоко в провинцията: не се чуваше и най-слабият шум отвън. Сериозна икономка — с престилка — сервира вечерята. Ядох супа, риба, пържола и пикантно следястие, а Бернхард пи прясно мляко и хапна само домати и сухар.

Разговаряхме за Лондон, който той никога не беше виждал, и за Париж, където учил известно време в ателието на един скулптор. Като младеж искал да стане скулптор. „Но — Бернхард въздъхна и се усмихна благо — провидението е наредило другояче.“

Исках да поговорим за бизнеса на Ландауерови, но не посмях, защото ми се стори, че може да е нетактично. Обаче самият Бернхард спомена за него между другото:

— Трябва да ни посетите някой ден в магазина, ако представлява интерес за вас — защото предполагам, че е интересен, дори и само като съвременен икономически феномен. — Той се усмихна и като погледнах лицето му, аз си помислих, че вероятно страда от някаква фатална болест.

След вечеря сякаш се посъживи. Преди няколко години бил направил истинско околосветско пътешествие — представих си как, тих и любознателен, леко саркастичен, той пъха изящния си орлов нос навсякъде: в палестинските селски общини, в еврейските селища край Черно море, в индийските революционни комитети, в бунтовническите армии в Мексико. Бавно, като подбираше внимателно думите си, той ми описа един разговор за демони с китайски лодкар и един не съвсем правдоподобен пример за бруталността на полицията в Ню Йорк.

През тази вечер няколко пъти извъня телефонът и всички, които се обаждаха, като че ли молеха Бернхард за помощ и съвет.

— Елате утре — казваше неговият уморен, ласкав глас. — Да... сигурен съм, че всичко ще се уреди... И моля ви, не се безпокойте повече. Легнете си и спете. Предписвам ви две-три таблетки аспирина... — Усмихваше се благо, иронично. Очевидно щеше да даде пари на всеки от просителите.

— Кажете, моля ви — попита ме той точно преди да си тръгна, — ако не смятате, че е нахално: какво ви накара да дойдете да живеете в Берлин?

— Искам да науча немски — отговорих аз. След предупреждението на Наталия нямах намерение да му доверявам историята на живота си.

— Чувствувате ли се щастлив тук?

— Много съм щастлив.

— Мисля, че това е чудесно... Наистина чудесно... На лицето му се появи деликатна, иронична усмивка. — Вие сте изпълнен с такава жизненост, че можете да бъдете щастлив даже в Берлин. Трябва да ми разкриете тайната си. Ще ми позволите ли да седна в нозете ви и да се уча на мъдрост?

Усмивката му се сви, изчезна. Върху необикновено младежкото му лице отново падна сянката на равнодушие и смъртна умора.

— Надявам се — каза той, — че когато нямате нищо по-добро пред вид, ще ми се обаждате по телефона.

Скоро след това посетих Бернхард в службата му.

Това беше една огромна сграда от стомана и стъкло, недалеч от „Потсдамерплац“. Изгубих почти четвърт час, за да открия пътя — минах покрай щандове за бельо, готови дрехи, електрически уреди, спортни принадлежности и прибори за сервиране, докато стигнах най-после до изолирания свят зад кулисите — стаите за продажба на едро, за търговските пътници и за преговори, а също така и няколкото кантори на Бернхард. Портиерът ме въведе в една малка чакалня, облицована с лъскава дървена ламперия на ивици. На пода имаше наситеносин мокет, а на стената — гравюра на Берлин от 1803 година. Много скоро влезе самият Бернхард. Днес изглеждаше по-млад и по-напет, беше с папионка и в светлосив костюм.

— Надявам се, че тази стая ви харесва — каза той. — След като карам толкова много хора да ме чакат тук, би трябвало поне да им създам приятна обстановка, където да уталожат нетърпението си.

— Много е хубава — отговорих аз и чувствавайки се доста смутен, добавих, за да поддържам разговора:

— От какво дърво е направена ламперията?

— Кавказки орех. — Бернхард произнесе думите много точно, с характерната си педантичност. После ненадейно се усмихна. Изглеждаше в много по-добро настроение: — Елате да видите магазина.

В отдела за железария и кухненски принадлежности една жена в работна престилка демонстрираше достоинства на нова цедка за кафе. Бернхард спря да я попита как върви продажбата ѝ тя ни предложи по чашка кафе. Докато посрѣбвах от моето, той ѝ обясни, че съм бил известен лондонски търговец на кафе и затова си струвало да чуят моето мнение. Отначало жената почти му повярва, но и двамата така се смеехме, че тя се усъмни. След малко Бернхард изпусна чашата си и я счупи. Много се разстрои и заля жената с извинения.

— Няма значение — успокои го тя, сякаш беше обикновен работник, когото можеха да уволнят за несръчността му. — Имам още две чаши.

Скоро стигнахме до играчките. Бернхард ми каза, че той и чичо му не позволявали да се продават войничета и пушки в техния магазин. Неотдавна на едно съвещание на директорите се стигнало до

разгорещен спор заради продажбата на играчки-танкове и Бернхард успял да се наложи.

— Това обаче е само първата стъпка — тъжно добави той, вземайки едно тракторче с гъсенична верига.

След това ми показа стаята, в която децата можеха да играят, докато майките им пазаруват. Бавачка в униформена престилка помагаше на две малки момченца да построят замък от кубчета.

— Ето тук виждате — отбеляза Бернхард — как съчетаваме рекламата с малко благотворителност. Срещу тази стая излагаме много евтини и хубави шапки. Майките, които водят децата си тук, веднага попадат в капана на изкушението... Опасявам се, че ще ни помислите за жалки материалисти...

Попитах защо няма щанд за книги.

— Защото не смеем да си го позволим. Чичо ми знае, че ще стоя там по цял ден.

Из всичките отдели имаше табла с цветни лампички — червени, зелени, сини и жълти. Попитах за предназначението им и Бернхард ми обясни, че всяка от тях била сигнал за някой от началниците на фирмата: — За мен е синята. Това е може би донякъде символично. — Преди да успее да попитам какво има пред вид, синята лампичка пред нас започна да трепти. Бернхард отиде до най-близкия телефон и ми съобщи, че един посетител го очаква в кантората му. Така че си казахме довиждане. На излизане си купих чифт къси чорапи.

В началото на зимата виждах Бернхард доста често. Не мога да кажа, че го опознах по-добре през тези вечери, прекарани заедно. Той си остана някак странно далечен — под светлината на лампичката лицето му изглеждаше съвсем слабо и изтощено от преумора, тихият му глас разказваше един след друг не особено весели анекдоти. Описа ми например един обяд с приятели, които много стриктно спазвали еврейските обичаи.

— Значи — казал Бернхард в потока на разговора — днес ще обядваме навън? Това е чудесно! Времето е много топло за сезона, нали? А и градината ви е толкова хубава. — И тогава изведнъж му се сторило, че домакините го гледат доста кисело и той с ужас се сетил, че било празникът на скинопигията^[4].

Аз се засмях. Беше ми забавно. Бернхард разказваше много увлекателно. През цялото време обаче се чувствавах малко раздразнен.

Защо ме третира като дете? Всички ни третира като деца — чичо си, леля си, Наталия и мене самия. Разказва ни истории. Приятен е, очарователен е. Но в жестовете му, когато ми предлага чаша вино или цигара, се долавя някакво високомерие — високомерната смиреност на Изтока. Няма да ми каже какво мисли или чувства в същност и сякаш ме презира за това, че не зная. Никога няма да ми каже нещо за себе си или за това, което е най-важно за него. И защото не съм като Бернхард, а съвсем друг и с радост бих споделил мислите и чувствата си с четиридесет милиона души, стига те да искат това, аз му се възхищавам донякъде, но и малко го мразя.

Рядко говорехме за политическото положение в Германия, но една вечер Бернхард ми разказа случка от дните на гражданската война. Посетил го негов приятел състудент, който участвувал в сраженията. Бил много неспокоен и отказал да седне. Скоро признал на Бернхард, че му било заповядано да предаде някакво съобщение чрез редакцията на един вестник, която била обкръжена от полицията. За да стигне дотам, трябвало да се катери и пълзи по покриви, изложени на картечен обстрел. Той, разбира се, не изгарял от нетърпение да тръгне. Студентът бил облечен в необикновено дебел балтон и Бернхард настоял да го свали, тъй като стаята била добре затоплена и по лицето му буквално се леела пот. Най-сетне, след дълго колебание, той го съблякъл и за ужас на Бернхард хастарът на палтото бил снабден с вътрешни джобове, натъпкани догоре с ръчни гранати.

— Най-лошото беше — продължи Бернхард, — че той решил да не рискува повече и да остави палтото при мене. Искаше да го сложи във ваната и да пусне отгоре студената вода. Най-накрая го убедих, че ще е много по-добре да го изнесе навън, след като се стъмни, и да го хвърли в канала. В края на краищата той успя да направи това... Сега е един от най-изтъкнатите професори в някакъв провинциален университет. Сигурен съм, че отдавна е забравил за това малко неудобно приключение...

— А вие бил ли сте някога комунист, Бернхард? — попитах го аз.

По лицето му веднага разбрах, че се приготви за отбрана. След малко каза бавно:

— Не, Кристофър. Опасявам се, че по природа винаги съм бил неспособен да достигна необходимия ентузиазъм.

Изведнъж аз изгубих търпение, дори се ядосах:

— ... неспособен да вярвате в каквото и да било?

Бернхард лекичко се усмихна на моя гняв. Сигурно му се виждаше забавно, че е успял толкова да ме ядоса.

— Може би... — После добави, сякаш на себе си: — Не... това не е съвсем вярно...

— Тогава в какво вярвате? — попитах аз предизвикателно.

Бернхард се замисли, притвори очи, изящният му орлов профил излъчваше невъзмутимост и спокойствие, Най-сетне рече:

— Може би вярвам в реда и дисциплината.

— Така ли?

— Не разбирате ли, Кристофър? Ще се опитам да ви обясня... Вярвам, че аз самият трябва да спазвам един установен ред, не другите. За тях не мога да съдя. Зная само, че има известни норми, на които трябва да се подчинявам и без които съм напълно загубен... Това много ужасно ли ви звучи?

— Не — отговорих аз и си помислих: „Приличат си с Наталия,“

— Не бива да ме осъждате прекалено строго, Кристофър. — Подигравателната усмивка вече се разливаше по лицето му. — Не забравяйте, че в мен тече смесена кръв. В моите осквернени вени може би има и капчица чиста пруска кръв. Може би това кутре — той го вдигна към светлината — е кутрето на пруски фелдфебел... Вие, Кристофър, с вашата вековна англосаксонска свобода зад гърба си, с вашата Магна харта, изписана в сърцето ви, не разбирате, че ние, бедните варвари, се нуждаем от твърдостта на една униформа, за да ни държи изправени.

— Защо винаги ми се подигравате, Бернхард?

— Аз да ви се подигравам? Не бих посмял!

И въпреки всичко може би този път ми каза повече, отколкото възнамеряваше.

Отдавна бях намислил да се опитам да запозная Наталия със Сали Боулс. Струва ми се, че предварително знаех какво ще излезе от тази среща. Поне бях достатъчно разумен да не поканя и Фриц Вендел.

Трябваше да се срещнем в едно модно кафене на „Курфюстендам“. Първа пристигна Наталия. Закъсна с петнадесет минути — сигурно искаше да се възползува от предимството да бъде последна. Но си беше направила сметката, без да познава Сали, и нямаше смелостта да закъснее като гранддама. Горкичката Наталия!

Сигурно е искала да изглежда по-възрастна, в резултат на което имаше само доста старомоден вид. Дългата вечерна рокля изобщо не ѝ отиваше. А малката ѝ шапчица беше килната на една страна — несъзнателна пародия на момчешката барета на Сали. Но Наталия имаше прекалено бухнали коси и шапчицата приличаше на полуобърнатата лодка в развълнувано море.

— Как изглеждам? — веднага ме попита тя, сядайки срещу мен. Беше доста притеснена.

— Много добре изглеждате.

— Кажете ми, моля ви, честно, какво ще си помисли тя за мен?

— Сигурно много ще ѝ харесате.

— Как можете говори така? — Наталия беше възмутена. — Та вие не знаете!

— Най-напред питате за мнението ми, а после казвате, че не зная!

— Идиот! Не искам комплименти!

— Страхувам се, че не разбирам много добре какво искате в същност?

— О, не? — казва презрително Наталия. — Не разбирате? В такъв случай съжалявам. Не мога да ви помогна!

Точно в този момент пристигна Сали.

— Здравей, мили — поздрави ме тя с най-гугукация си глас. — Ужя-ясно съжалявам, че закъснях. — Нали ще ми простиш? — Седна кокетно, облъкна ни с парфюма си и се зае да сваля ръкавиците си с бавни, едва забележими движения. — Любих се с един режисьор — долен стар евреин. Надявам се да ми даде договор, но за сега няма да мине номерът...

Бързо ритнах Сали под масата и тя веднага спря, а на лицето ѝ се изписа явно слисване. Но вече беше много късно, разбира се. Наталия се вкамени пред очите ни. Всичко, което преди ѝ бях казал и намекнал, предполагайки, че така ще оправдая предварително поведението на Сали, моментално стана невалидно. След кратко ледено мълчание Наталия ме попита дали съм гледал „*Sous les Toits de Paris*“^[5]. Говореше на немски, не искаше да даде възможност на Сали да се присмее на английския ѝ.

Но Сали се намеси веднага, съвсем невъзмутимо. Тя била гледала филма и смятала, че е чудесен. Не бил ли Прежан чудесен и

дали си спомняме сцената, когато влакът профучава на заден план, докато те започват да се бият? Немският на Сали беше толкова ужасен, много по-лош от обикновено, че се чудех дали не го прави нарочно, за да се подиграе на Наталия.

През останалата част на разговора седях като на тръни. Наталия почти не си отвори устата. Сали продължи да дърдори на нейния убийствен немски, като по този начин поддържаше, както тя си въобразяваше, лек разговор на общи теми, главно за английската филмова индустрия. Но тъй като всяка история беше придружена с обяснения, че някоя била любовница на някой си, че този пиел, а онази вземала наркотици, от това атмосферата не стана по-приятна. Усецах как гневът ми и към двете растеше — към Сали заради безконечните, глупави порнографски клюки; към Наталия заради това, че беше толкова скромна и превзета. Най-сетне, само след двадесет минути, които на мен ми се сториха цяла вечност, Наталия каза, че трябва да си тръгва.

— Боже мой, и аз също! — извика на английски Сали. — Крис, миличък, нали ще ме заведеш поне до „Идън“?

Малодушно погледнах към Наталия, стараяйки се да ѝ покажа своята безпомощност. Отлично знаех, че за нея това беше нещо като изпитание на моята преданост и ето че вече се бях провалил. Изражението на Наталия показваше, че пощада няма да има. Лицето ѝ се вкамени. Изглеждаше наистина много сърдита.

— Кога ще ви видя? — осмелих се да попитам аз.

— Не зная — отговори Наталия и закричи надолу по „Курфюстендам“ така, сякаш не желаше никога повече да ни види и двамата.

Въпреки че до „Идън“ имаше само няколкостотин ярда, Сали настоя да вземем такси. „И дума да не става — възкликна тя, — да пристигна там пеша.“

— Онова момиче май много не ме хареса, а? — забеляза тя, като потегляхме.

— Не Сали, никак.

— Сигурна съм, че не зная защо... Положих толкова усилия да бъда мила с нея.

— Ако и на това му казваш мила... — Засмях се, въпреки раздражението си.

— А какво трябваше да направя?

— Въпросът е по-скоро какво не трябваше да правиш... Не можеш ли да говориш за нещо друго, освен за изневери?

— Хората трябва да ме приемат такава, каквата съм — важно отвърна Сали.

— С маникюра и всичко останало ли? — Бях забелязал, че Наталия поглеждаше все към ръцете ѝ с някакъв хипнотизиран ужас.

Сали се разсмя:

— Днес нарочно не си лакирах ноктите на краката.

— О, глупости, Сали! Наистина ли ги лакираш?

— Да, разбира се.

— Но защо, за бога? Искам да кажа, никой — поправих се, — много малко хора ги виждат...

Сали ми се ухили с най-глупавата си усмивка:

— Зная, мили... Но това ме кара да се чувствавам толкова сладострастна...

От този ден датира влошаването на отношенията ни с Наталия. Не че някога сме се карали сериозно, нито пък стигнахме до окончателно скъсване. В същност няколко дни по-късно ние отново се срещнахме, но веднага усетих колко много се е понижила температурата на нашето приятелство. Разговаряхме, както обикновено, за изкуство, музика, книги и внимателно избягвахме личните въпроси. Бяхме се разхождали почти цял час из парка, когато Наталия ме попита рязко:

— Вие много харесва мис Боулс? — В очите ѝ, сведени към посипаната с листа пътека, имаше злобна насмешка.

— Да, разбира се... Скоро ще се оженим.

— Идиот!

Няколко минути се разхождахме безмълвно.

— Знаете ли — изведнъж проговори Наталия с вид на човек, който прави изненадващо признание, — аз не харесвам вашата мис Боулс?

— Да, зная, че не я харесвате.

Тонът ми я ядоса, а аз точно това целях.

— Какво мисля аз не от значение?

— Ни най-малко — усмихнах се закачливо аз.

— Само вашата мис Боулс, тя от значение?

— Да, разбира се, тя е от огромно значение.

Наталия пламна и прехапа устни. Гневът ѝ растеше:

— Някой ден ще видите, че съм права.

— Не се и съмнявам.

Вървахме пеша през целия път обратно до къщата на Наталия, без да си кажем и дума. На прага обаче тя попита, както обикновено:

— Може би ще ми позвъните някой ден. — После се поколеба и нанесе прощалния си удар: — ако ваша мис Боулс разреши.

Аз се засмях:

— Разреши-не разреши, ще ви се обадя много скоро. — Малко преди да свърша, Наталия тръшна вратата под носа ми.

Въпреки всичко, не удържах на думата си. Мина цял месец, преди да набера отново номера на Наталия. Много пъти бях почти готов да направя това, но винаги нежеланието ми да я видя надделяваше. А когато най-сетне наистина се срещнахме, температурата на нашето приятелство беше спаднала с още няколко градуса — сякаш бяхме просто познати. Наталия сигурно си мислеше, че Сали ми е станала вече любовница, а аз не виждах защо трябва да поправам грешката ѝ. Това само щеше да ме въвлече в един дълъг откровен разговор, за който няхах настроение. А след всичките тези обяснения Наталия вероятно щеше да си бъде точно толкова шокирана, колкото и сега, а и доста по-ревнива. Не смеех да мисля, че тя някога ме е обичала, но вече беше започнала да се разпорежда с мене като по-голяма сестра, а тъкмо тази роля — колкото и да е странна — Сали беше възприела от нея. Не че не съжалявах, но, общо взето, реших, че е по-добре нещата да си останат непроменени. Ето защо аз се възползувах от косвените въпроси и намеци на Наталия и дори ѝ намекнах няколко пъти за семейното си щастие:

— Когато закусвахме със Сали тази сутрин... — или — Харесвате ли тази вратовръзка? Сали я избра...

Горката Наталия, тя посрещна всичко това с мрачно мълчание. И както често се случваше преди, аз отново имах чувството, че съм прекалено жесток. Последваха още две срещи, но и те имаха същия успех. После, към края на февруари, аз ѝ позвъних отново, но ми казаха, че е заминала за чужбина.

От известно време не бях виждал и Бернхард. Бях наистина много изненадан, когато една сутрин чух гласа му по телефона.

Питаше ме дали искам тази вечер да отидем заедно в „провинцията“ и да останем да пренощуваме там. Това звучеше много загадъчно, но той само се засмя на опитите ми да разбера къде ще отидем и защо.

Дойде да ме вземе около осем часа с голяма закрыта кола с шофьор. Колата, както ми обясни Бернхард, била служебна. Двамата с чичо му я използвали. Помислих си, че е типично за патриархалната простота на Ландауерови да не притежават собствена кола, а и самият Бернхард сякаш беше склонен да се извинява за съществуването на тази. Това беше една сложна простота, нещо като отрицание на отрицанието. Корените ѝ бяха дълбоко вплетени в този страшен грях — собствеността. О, боже, помислих си аз с въздишка, ще мога ли някога да се докосна до същността на тези хора, ще ги разбера ли някога? Когато размишлявах върху душевната нагласа на Ландауерови, винаги ме завладяваше чувството за пълно поражение и изтощение.

— Уморен ли сте? — попита ме загрижено Бернхард.

— О, не... — размърдах се аз. — Ни най-малко.

— Имате ли нещо против, ако най-напред се отбием да вземем един приятел! Още някой ще дойде с нас, разбирате ли... Надявам се, че нямате нищо против?

— Не, разбира се — отговорих учтиво аз.

— Той е много тих. Стар приятел на семейството.

Бернхард изглеждаше развеселен за нещо. Подсмиваше се лекичко под мустак.

Колата спря пред една вила на „Фазаненщрасе“. Бернхард натисна звънеца и му отвориха. А няколко минути по-късно се появи отново с един скай-териер на ръце. Аз се засмях.

— Вие ми отговаряхте много учтиво — каза с усмивка Бернхард. — И все пак забелязах, че бяхте малко неспокоен... Прав ли съм?

— Може би...

— Чудя се кого очаквахте? Някой ужасно отегчителен стар господин сигурно? — Бернхард погали териера. — Страхувам се, че вие сте твърде добре възпитан, за да ми признаете някога това.

Колата забави ход и спря пред кантона за пътен данък на магистралата „Авус“.

— Къде отиваме? — попитах аз. — Искам да ми кажете.

Бернхард се усмихна с деликатната си, сърдечна ориенталска усмивка:

— Много съм загадъчен, нали?

— Много.

— Сигурно е чудесно преживяване да пътувате в нощта, без да знаете къде отивате? Ако ви кажа, че отиваме в Париж, в Мадрид или Москва, вече няма да има нищо загадъчно и ще загубите половината от удоволствието... Ще ми повярвате ли, Кристофър, аз дори ви завиждам, че не знаете къде отиваме?

— Вярно е, че и така може да се погледне на въпроса... Но все пак вече зная, че не отиваме в Москва. Пътуваме в обратна посока.

Бернхард се засмя:

— Понякога се държите съвсем като англичанин, Кристофър. Чудя се дали съзнавате това?

— Мисля, че вие сте причината да се прояви английската ми страна — отговорих аз и веднага се почувствувах неловко, сякаш коментарът беше оскърбителен. Бернхард като че ли прочете мисълта ми.

— Това комплимент ли е или урок?

— Разбира се, че е комплимент.

Колата се носеше като вихър по лъскавата черна магистрала към безкрайния мрак извън града. Гигантски пътни знаци блясваха за момент като изгарящи клечки кибрит. Зад нас Берлин вече приличаше на червеникаво сияние, което бързо се стапяше зад гъстата борова гора. Проекторът върху радиокулата шареше с тънкия си лъч в нощта. Правото черно шосе летеше с грохот насреща ни, сякаш отиваше към собствената си гибел. В тъмната тапицирана кола Бернхард галеше неспокойното куче на коленете си.

— Добре, ще ви кажа... Отиваме на едно място на брега на Ванзи, което принадлежеше на баща ми. Вие в Англия наричате това къща в провинцията, вила.

— Вила ли? Много хубаво...

Тонът ми развесели Бернхард. По гласа му усещах, че се усмихва:

— Надявам се, че няма да ви се види прекалено неудобна?

— Сигурен съм, че много ще ми хареса.

— Отначало може да ви се стори малко примитивна... — Бернхард се засмя тихичко на себе си: — Въпреки всичко това е забавно...

— Така трябва да бъде...

Предполагам, че смътно бях очаквал да видя хотел със светлини, музика и много хубава храна. Помислих си с горчивина, че само някой богат, извратен свръхцивилизован градски жител би нарекъл нощуването в мизерна влажна вилничка посред зима „забавно“. И колко е символично, че ме води в тази вилничка с разкошната си кола! Къде ли ще спи шофьорът? Вероятно в най-хубавия хотел в Потсдам... Като минахме покрай светлините на последния кантон на „Авус“, забелязах, че Бернхард продължаваше да се усмихва на себе си.

Колата зави надясно и пое надолу по склона на един хълм. От двете страни на шосето се очертаваха силуетите на дърветата. Усещаше се, че сме близо до голямото езеро, което се губеше от погледа ни отвъд гората вляво. Изведнъж разбрах, че шосето е свършило и по една частна алея стигнахме до вратата на огромна вила.

— Къде се намираме? — попитах аз объркано, предполагайки, че той ще трябва да се отбива за още нещо — за друг териер може би. Бернхард весело се засмя:

— Пристигнахме на местоназначението, драги ми Кристофър! Слизайте!

Един прислужник в раирано сако ни отвори вратата. Кучето изскочи от колата и ние с Бернхард го последвахме. Сложил ръка на рамото ми, той ме поведе през антрето нагоре по стълбите. На пода имаше дебел килим, а по стените — гравюри в рамки. Отвори вратата на разкошна спалня в розово и бяло с пищен копринен пухен юрган на леглото. В дъното имаше баня, която блестеше с излъсканото си сребро и беше отрупана с пухкави бели хавлиени кърпи.

Бернхард се засмя:

— Горкият Кристофър! Опасявам се, че сте разочарован от нашата вила? За вас е твърде голяма и твърде показна, нали? Очаквахте с нетърпение удоволствието да спите на пода сред хлебарките?

Споменът за тази шега сякаш витаеше около нас по време на вечерята. При всяко следващо ястие, внасяно на сребърен поднос, Бернхард улавяше погледа ми и ми се усмихваше умолително. Столовата, обзаведена в стил барок, беше много елегантна и в доста бледи цветове. Попитах го кога е строена вилата.

— Баща ми я построил през 1904 година. Искал да прилича колкото се може повече на английска къща — заради майка ми...

След вечеря се поразходихме из тъмната градина. Силен вятър духаше над езерото и огъваше дърветата наоколо. Вървах след Бернхард надолу по каменните стъпала, препъвайки се в кучето, което непрекъснато тичаше в краката ми. Стигнахме до един малък пристан. Езерото беше развълнувано, а отвъд, откъм Потсдам, няколко светлинки подскачаха, отразени върху тъмните му вълни, и се разливаха по края като опашки на комети. На перилата тракаше, полюшвана от вятъра, негодна газова горелка. А под нас, в тъмнината, вълните се плискаха тайнствено и тихо в невидимите мокри камъни.

— Като момче имах навика да слизам по тези стъпала през зимните вечери и да стоя тук с часове... — Гласът на Бернхард беше толкова тих, че аз едва го чувах. Бе извърнал лице настрани, загледан в тъмните води на езерото. При по-силен полъх на вятъра думите му стигнаха ясно до мен — сякаш самият вятър говореше: — Това се случи през войната. По-големият ми брат беше убит още в самото ѝ начало... По-късно някои от конкурентите на баща ми започнаха да разпространяват слухове против него, защото жена му била англичанка, тъй че никой не ни посещаваше, а се и мълвеше, че сме шпиони. Накрая дори местните търговци не искаха да се отбиват у нас... Всичко това изглеждаше направо нелепо и в същото време беше ужасно, че човешки същества могат да бъдат обхванати от толкова много злоба...

Потръпнах леко, загледан над водата. Беше студено. Гласът на Бернхард, тих и предпазлив, продължаваше да звучи в ухото ми:

— Стоях си тук през онези зимни вечери и си представях, че съм последното живо човешко същество на земята... Мисля, че бях странно момче... Не се разбирах добре с другите момчета, макар че много ми се искаше да ме обичат и да имам приятели. Може би сам си бях виновен — изгарях от нетърпение да се сприятеля с тях. Момчетата виждаха това и се държаха жестоко към мене. Обективно погледнато, аз мога да ги разбера... Може би самият аз щях да се държа жестоко, ако бях на тяхно място. Трудно е да се каже... Но при моя характер училището беше за мене нещо като китайско мъчение... Така че можете да си представите защо обичах да слизам тук нощем и да стоя сам. А после и войната... По това време вярвах, че тя ще продължи десет, петнадесет или даже двадесет години. Знаех, че аз самият скоро ще бъда мобилизиран. Колкото и да е странно, не си

спомням да съм изпитвал страх изобщо. Примирявах се с това. Виждаше ми се съвсем естествено, че всички ще трябва да умрем. Предполагам, че това беше нещо като всеобща военна психоза. Но мисля, че що се отнася до мен, в държането ми имаше и нещо типично семитско... Много е трудно да се говори съвсем безпристрастно за тези работи. Понякога на човек не му се иска да признае някои неща пред самия себе си, защото накърняват неговото самоуважение...

Бавно се обърнахме и се заизкачвахме по склона към градината. Отвреме-навреме чувах бързото дишане на кучето, което търсеше нещо в тъмнината. Бернхард продължаваше да говори колебливо, подбирайки всяка дума:

— След като беше убит брат ми, майка ми никога не излезе от тази къща и парка около нея. Мисля, че тя се стараеше да забрави, че може да съществува страна като Германия. Започна да изучава староеврейски и съсредоточи цялото си внимание върху древноеврейската история и литература. Мисля, че това е симптоматично. То говори за един нов етап в еврейското развитие — отдръпването от европейската култура и европейските традиции. Усещам го понякога и у себе си... Спомням си, че майка ми се разхождаше из къщата като сомнамбул. Свидеше й се всяка минута, която не прекарваше над заниманията си, и това беше ужасно, защото през цялото време тя чезнеше от рак... Щом разбра какво е състоянието й, отказа да отиде на лекар. Страхуваше се от операция... Най-накрая, когато болките станаха много силни, тя се самоуби...

Бяхме стигнали до къщата. Бернхард отвори една стъклена врата, преминахме през малка оранжерия и влязохме в голям хол, изпълнен с подскачащи сенки и отблясъци от огъня, който гореше в отворената английска камина. Той запали много лампи и в стаята стана ослепително светло.

— Необходимо ли е такова силно осветление? — попитах аз. — Струва ми се, че светлината от огъня е много по-хубава.

— Така ли? — Бернхард се усмихна неуловимо. — И аз съм на същото мнение... Но си помислих, че вие сигурно предпочитате лампите.

— Но защо, за бога, мислите така? — Изведнъж престанах да се доверявам на гласа му.

— Не зная. Просто това е част от моята представа за вашия характер. Колко съм глупав!

Гласът му беше подигравателен. Нищо не казах. Той стана и изгаси всички лампи, с изключение на една малка нощна лампичка на масата до мен. Последва дълго мълчание.

— Не искате ли да послушате радио?

Този път гласът му ме накара да се усмихна:

— Вижте какво, не е необходимо да ме забавлявате! Чувствувам се отлично, ей така, седнал до огъня.

— Е, щом се чувствувате отлично, аз съм доволен... Беше много глупаво от моя страна... Имах съвсем друго впечатление.

— Какво искате да кажете?

— Опасявах се, че може да ви е скучно.

— Разбира се, че не ми е скучно! Що за глупост!

— Много сте учтив, Кристофър. Вие винаги сте много учтив. Но за мен е съвсем ясно какво мислите... — Никога по-рано не бях чувал гласа му да звучи толкова враждебно:

— Питате се защо ви доведох в тази къща. Преди всичко се питате защо ви разказах това, което току-що чухте.

— Радвам се, че ми разказахте...

— Не, Кристофър. Това не е вярно. Вие сте малко шокиран. Мислите си, че човек обикновено не говори за такива неща. Тази еврейска емоционалност ви отвращава малко — вас, с вашето изискано английско възпитание. Често се ласкаете от мисълта, че сте преживели много и че никаква човешка слабост не може да предизвика отвращение у вас, но възпитанието ви се оказва по-силно. Имате чувството, че хората не трябва да разговарят по този начин. Не е благоприлично.

— Това са фантазии, Бернхард!

— Така ли? Може би... Но аз мисля така. Няма значение... Тъй като искате да знаете защо ви доведох тук, ще се опитам да ви обясня... Опитах се да направя един експеримент.

— Експеримент ли? Искате да кажете, с мене?

— Не, със себе си. Това ще рече... Цели десет години не съм говорил откровено, така както говорих с вас тази вечер, с нито едно човешко същество... Питам се дали можете да се поставите на мое място и да си представите какво значи това? А тази вечер... Може би в

крайна сметка това е невъзможно да се обясни... Нека да се изразя по друг начин. Довеждам ви тук, в тази къща, която не значи нищо за вас. Не ви измъчват никакви спомени от миналото. После ви разказвам историята си... Сигурно по този начин човек може да прогони духовете... Много лошо се изразявам, нали? Навярно това, което говоря, ви се струва абсурдно?

— Ни най-малко... Но защо избрахте именно мен за този експеримент?

— Гласът ви звучеше много сурово, когато казахте това, Кристофър. Сега вие си мислите, че ме презирате.

— Не, Бернхард. Сега си мисля, че сигурно вие ме презирате... Често се чудя защо изобщо се занимавате с мене. Понякога имам чувството, че съм ви неприятен и че вие казвате и вършите някои неща, за да ми покажете това — и все пак предполагам, че може да не е вярно, защото иначе нямаше да продължавате да ме каните на гости... Както и да е, тези ваши експерименти започват да ми дотягат. Този в никой случай не беше първият. Експериментите ви се провалят, а после се сърдите на мене. Трябва да ви кажа, че ми се вижда много несправедливо... Но това, което не мога да понасям, е, че вие изразявате отношението си към мен, приемайки тази престорено-смирена поза... В същност вие сте най-малко смиреният човек, когото някога съм познавал.

Бернхард мълчеше. Той беше запалил цигара и сега бавно издухваше дима през ноздрите си. Най-сетне каза:

— Чудя се дали сте прав... Според мен не е съвсем така. Но донякъде... Да, у вас има нещо, което ме привлича, някакво качество, за което много ви завиждам, и в същото време точно то предизвиква и моята враждебност... Може би това е така, защото аз съм наполовина англичанин и вие разкривате пред мен страна от собствения ми характер... Не, и това не е истина. Не е толкова просто, колкото ми се иска... Боя се — Бернхард прекара ръка по очите и челото си, — че аз приличам на някакъв съвсем ненужно усложнен механизъм.

Замълчахме. После той добави:

— Но това са глупави високомерни приказки. Трябва да ми простите. Нямам какво право да ви говоря така.

Тихо се изправи на крака, тихо прекоси стаята и включи радиото. Като ставаше, той за малко сложи ръка на рамото ми. Последван от

първите звуци на музиката, Бернхард се върна с усмивка на стола си пред камината. Усмивката му беше ласкава и все пак в нея имаше някаква странна враждебност. Напомняше ми за нещо древно. Помислих си за една от ориенталските статуетки в апартамента му.

— Тази вечер — усмихна се ласкаво той — препредават последното действие на „Die Meistersanger“^[6].

— Това е много интересно — казах аз.

След половин час Бернхард ме заведе горе до вратата на моята спалня, като продължаваше да се усмихва, с ръка на рамото ми. На сутринта, докато закусвахме, той имаше уморен вид, но беше весел и забавен. С нищо не ми напомни за разговора ни от предишната вечер.

Върнахме се в Берлин и ме остави на ъгъла на „Нолендорфплац“.

— Ще ми се обадите скоро, нали? — казах аз.

— Разбира се. В началото на другата седмица.

— И много ви благодаря.

— Благодаря ви, че дойдохте, драги ми Кристофър.

Не го видях близо шест месеца.

Една неделя в началото на август беше проведен референдум, за да се реши съдбата на правителството на Брюнинг. Отново живеех у фройлайн Шрьодер. В това хубаво и топло време аз лежах на леглото и проклинах пръста на крака си. Бях се порязал на парче тенекия, като се къпах за последен път в Рюген. Сега пръстът ми беше инфектиран и пълен с гной. Много се зарадвах, когато Бернхард неочаквано ми позвъни.

— Спомняте ли си една малка вила на брега на Ванзи? Да? Мислех си дали ще искате да прекарате там няколко часа днес следобед... Да, вашата хазайка вече ми каза за малката беда, която ви е сполетяла. Много съжалявам... Мога да ви изпратя колата. Мисля, че няма да е зле да избягате за малко от този град. Там може да правите каквото си искате — просто ще лежите и ще си почивате. Никой няма да ви пречи.

Следобед колата съответно пристигна да ме вземе. Времето беше великолепно и докато пътувах, аз благославях Бернхард за неговата любезност. Обаче когато пристигнахме във вилата, бях неприятно изненадан: на поляната пред нея беше пълно с хора.

Много се ядосах. Помислих си, че това е мръсен номер. Ето ме мене, облечен в най-старите си дрехи, с бинтован крак и с бастун,

примамен точно в средата на фамозно градинско увеселение! А ето го и Бернхард — в спортни панталони и момчешки пуловер. Изглеждаше удивително млад. Спусна се да ме посрещне, прескачайки ниската желязна ограда:

— Кристофър! Ето ви най-сетне! Настанете се удобно!

Въпреки моите протести, той насила ми свали сакото и шапката. За лош късмет бях с тиранти. Повечето от другите гости носеха елегантни спортни панталони. Кисело усмихнат, аз инстинктивно възприех позата на намръщен ексцентричен наблюдател, която ме предпазва в такива случаи, и тръгнах, накуцвайки, сред тълпата. Няколко двойки танцуваха под звуците на портативен грамофон; двама младежи се биеха с възглавници, аплодирани от своите приятелки. По-голяма част от гостите лежаха на килимчета по тревата и си говореха. Всичко беше съвсем непринудено. Лакеите и шофьорите стояха дискретно отстрани и наблюдаваха техните лудории, също като бавачки на знатни деца.

Какво правеха тук? Защо Бернхард ги бе поканил? Дали това не беше още един по-сложен опит да прогони духовете? Не, реших аз, сигурно беше направено по задължение, нещо като неофициален прием, организиран веднъж в годината за всички роднини, приятели и храненици на семейството. А аз бях просто още едно име за отмятане, някъде в края на списъка. Е, глупаво беше да се държа неучтиво. Така и така бях дошъл. Ще се забавлявам.

И тогава, за моя голяма изненада, видях Наталия. Беше облечена в някаква лека жълта рокля, с малки бухнали ръкави, а в ръката си държеше огромна сламена шапка. Изглеждаше толкова красива, че за малко да не я позная. Пристъпи весело към мен, за да ме поздрави:

— О, Кристофър! Знаете ли, много се радвам!

— Къде бяхте през всичкото това време?

— В Париж... Не знаете ли? Честно? Очаквам винаги писмо от вас — няма нищо!

— Но, Наталия, вие никога не сте ми изпращали адреса си.

— О, изпратих го!

— Е, в такъв случай не съм получил писмото... И аз не бях тук.

— Така? Не бяхте тук? Тогава съжалявам... Не мога да ви помогна!

И двамата се разсмяхме. Смехът ѝ се беше променил, както и всичко останало у нея. Това не беше вече строгата ученичка, която ми беше заповядала да чета Якобсен и Гьоте. На лицето ѝ имаше възторжена, замечтана усмивка — сякаш непрекъснато слушаше някаква весела, приятна музика. Въпреки явното удоволствие, че ме вижда отново, тя като че ли много-много не следеше разговора ни.

— А какво правите в Париж? Изучавате ли изкуство, както искахте?

— Как, разбира се!

— Харесва ли ви?

— Чудесно! — Наталия закима енергично. Очите ѝ искряха. Но думата сякаш беше предназначена да опише нещо съвсем друго.

— Майка ви с вас ли е?

— Да. Да...

— Двете в един апартамент ли живеете?

— Да... — Отново закима. — Апартамент... О, чудесно е!

— Скоро ли ще се връщате там?

— Защо, да... Разбира се! Утре! — Тя, изглежда, беше съвсем изненадана, че и задавам такъв въпрос, изненадана, че целият свят не знае... Колко добре познавах това чувство! Вече се убедих: Наталия беше влюбена.

Поговорихме още няколко минути — тя непрекъснато се усмихваше, но не на мене, слушаше замечтано, но не мене. После изведнъж се разбърза. Каза ми, че закъснявала. Трябвало да си събира багажа. Трябвало да тръгне веднага. Стисна ми здраво ръката и аз проследих с поглед как весело се затича през моравата към една кола, която я чакаше. Беше забравила дори да ме помоли да ѝ пиша или да ми даде адреса си. Докато ѝ махах за сбогом, възпаленият ми пръст остро ме заболя от завист.

По-късно по-младите от компанията се къпаха и се плискаха в мръсната езерна вода в подножието на каменните стъпала. И Бернхард се изкъпа. Тялото му беше бяло и изглеждаше невинно като на бебе, с бебешки закръглено, леко изпъкнало напред коремче. Той се смееше, плискаше се и крещеше най-силно от всички. Когато улови погледа ми, вдигна още по-голям шум — в това имаше нещо предизвикателно или поне така си въобразявах аз. Дали си мислеше като мен за онова, което ми бе разказал на същото място преди шест месеца?

— Хайде елате и вие, Кристофър! — извика той. — Полезно е за болния ви крак! — Когато най-сетне всички бяха излезли от водата и се бършеха, той и още няколко младежи започнаха да се гонят със смях между дърветата.

И все пак въпреки лудуването на Бернхард, увеселението в същност не „вървеше“. Хората се разделиха на групички и групировки и дори когато веселбата беше в разгара си, почти половината от гостите разговаряха за политика с тихи, сериозни гласове. В същност някои от тях явно бяха дошли, за да се срещнат и обсъдят личните си въпроси и почти и не си даваха труд Да се преструват, че вземат някакво участие в забавленията. Все едно че бяха в канторите си или си стояха в къщи.

Когато се стъмни, едно момиче запя. Пееше на руски и както обикновено, песента беше тъжна. Лакеите изнесоха чаши и огромен съд с боле от червено вино.

На поляната започна да става студено. Небето беше обсипано със звезди. А в огромното, спокойно, преливащо езеро се виждаха последните платноходки, призрачно далечни, носени насам-натам от слабия, несигурен нощен ветреца. Грамофонът свиреше. Бях се облегал на възглавниците и слушах един хирург евреин, който твърдеше, че Франция не може да разбере Германия, защото французите не са преживели нищо, което може да се сравни с напрегнатия следвоенен живот в Германия. Едно момиче внезапно се засмя високо, пронизително сред група младежи. А там, в града, сега се брояха гласовете от изборите. Помислих си за Наталия: успя да избяга — и тъкмо навреме, може би. Колкото и да се отлагаше крайното решение, всичките тези хора бяха в същност обречени. Тази вечер се състоя генералната репетиция на едно бедствие. Тя е като последното представление на една епоха.

В десет и половина хората започнаха да се разотиват. Всички стояхме или в салона, или около входната врата, докато някой се свързваше с Берлин по телефона, за да научим новините. Последва кратко мълчаливо очакване и потъмнялото, напрегнато лице на човека до телефона се отпусна и той се усмихна. Каза ни, че правителството било в безопасност. Някои от гостите аплодираха полуиронично, но все пак с облекчение. Обърнах се и видях Бернхард до себе си:

— Капитализмът е спасен отново. — Той се усмихваше неуловимо.

Беше уредил да ме откарат в къщи на задната седалка на една кола, която се връщаше в Берлин. Когато се спускахме по „Тауенцинцрасе“, продаваха вестници, в които се съобщаваше за стрелбата на „Бюловплац“. Помислих си, че докато ние, гостите на Бернхард, се търкаляхме по моравата край езерото и пиехме боле под звуците на грамофона, онзи полицейски офицер с пистолет в ръка с мъка се е изкачвал нагоре по стъпалата на киното, смъртно ранен, за да падне мъртъв в краката на картонената фигура — реклама на комичен филм.

Още една пауза — този път от осем месеца. И ето ме, звъня отново на вратата на Бернхард. Да, беше си в къщи.

— Това е голяма чест за мене, Кристофър. И за нещастие — много рядка.

— Съжалявам. Толкова често имах намерение да дойда да ви видя... Не зная защо не...

— И бяхте в Берлин през цялото това време? Знаете ли, звъних два пъти у фройлайн Шрьодер и непознат глас ми отговори, че сте заминали за Англия.

— Казах така на фройлайн Шрьодер. Не ми се искаше да знае, че оставам тук.

— О, така ли? Скарахте ли се?

— Напротив. Казах й, че отивам в Англия, защото иначе щеше да настоява да ми помогне. Бях закъсал малко с парите... Всичко е наред вече — добавих бързо аз, като забелязах загрижения поглед на Бернхард.

— Сигурен ли сте? Много се радвам... Но с какво се занимавахте през цялото това време?

— Живях у едно петчленно семейство в двустайна мансарда в „Халешес Тор“.

Бернхард се усмихна:

— Дявол да го вземе, Кристофър, какъв романтичен живот водите!

— Радвам се, че наричате такова нещо романтично. Но не и аз!

И двамата се засмяхме.

— Във всеки случай — отбеляза Бернхард — изглежда, че добре ви се е отразило. Вие сте олицетворение на отлично здраве.

Не можех да му върна комплимента. Помислих си, че никога не бях виждал Бернхард да изглежда толкова зле. Лицето му беше бледо и изопнато, имаше изтощен вид дори когато се усмихваше. Под очите му се бяха появили дълбоки, тъмни кръгове. Косата му като че ли беше оредяла. Изглеждаше с десет години по-стар.

— А вие? Как вървят работите? — попитах аз.

— Страхувам се, че моето съществуване в сравнение с вашето е печално еднообразие... Въпреки това има известни трагикомични развлечения.

— Какви развлечения?

— Ами това например — Бернхард отиде до бюрото си, взе лист хартия и ми го подаде. — Пристигна тази сутрин по пощата.

Прочетох напечатания текст:

„Бернхард Ландауер, внимавайте. Ще си разчистим сметките с вас, с вашия чичо и всички останали мръсни евреи. Даваме ви двадесет и четири часа да напуснете Германия. В противен случай ще умрете.“

Бернхард се засмя:

— Кръвожадно, нали?

— Това е невероятно... Според вас кой може да го е пратил?

— Някой уволнен служител може би. Или пък човек, който обича да си прави груби шеги. Или някой луд. Или разгорещен ученик-нацист.

— Какво ще правите?

— Нищо.

— Положително трябва да съобщите на полицията.

— Драги ми Кристофър, на полицията много скоро ще й омръзне да слуша подобни глупости. Получаваме по три-четири подобни писма на седмица.

— Все пак това може да е много сериозно... Нацистите могат да пишат като ученици, но те са способни на всичко. Точно затова са и толкова опасни. Хората им се подиграват чак до последния момент...

Бернхард се усмихна уморено:

— Много съм ви благодарен за тази ваша загриженост. Но аз съвсем не я заслужавам... Съществуването ми не е от толкова жизнено значение за мене или за другите, че да се обръщам за защита към

представителите на закона... Що се отнася до чичо ми, той сега е във Варшава...

Разбрах, че желаете да сменим темата:

— Имате ли новини от Наталия и фрау Ландауер?

— О, да, наистина! Наталия се омъжи. Не знаете ли? За млад френски лекар... Чувам, че са много щастливи.

— Много се радвам!

— Да... Приятно е човек да мисли, че приятелите му са щастливи, нали? — Бернхард отиде до кошчето за боклук и пушна писмото вътре: — Особено в друга страна... — Усмихна се благо и тъжно.

— И според вас какво ще се случи сега в Германия? — попитах го аз. — Нацистки преврат ли ще има или комунистическа революция?

Бернхард се засмя.

— Виждам, че не сте загубили нито капка от вашия ентузиазъм! Бих искал само този въпрос да ми се виждаше толкова важен, колкото и на вас...

„Ще ви се види достатъчно важен в най-скоро време“ — отговорът беше на върха на езика ми и сега съм доволен, че не го изрекох. Вместо това попитах:

— Защо искате това?

— Защото то би означавало, че има нещо жизнено в характера ми... Правилно е човек да се интересува от такива неща в наше време. Признавам това. Разумно е. Здравословно е... И тъй като всичкото това на мен ми се виждаше малко нереално, малко — моля ви, не се обиждайте, Кристофър — незначително, аз все повече се откъсвам от действителността и зная това. Разбира се, че не е хубаво... Човек трябва да запази чувството си за мярка... Знаете ли, понякога седя тук вечер, сам сред тези книги и каменни фигури, и ме обхваща толкова странно усещане, че всичко е нереално, сякаш в тази стая е целият ми живот. Да, точно така става понякога. Изпитвал съм и съмнение дали нашата фирма — тази огромна сграда, натъпкана от долу до горе с всичкото ни натрупано състояние — наистина съществува, или е само плод на моето въображение... Имал съм и едно неприятно чувство, каквото човек изпитва насън, че самият аз не съществувам. Няма съмнение, че това е много патологично, много неуравновесено... Ще ви направя едно признание, Кристофър... Веднъж бях толкова

разтревожен от тези халюцинации за нереалността на фирмата „Ландауерови“, че проведех дълъг разговор по телефона с един от нощните пазачи, като измислих някакво глупаво извинение за това, че съм го обезпокоил. Просто за да се уверя, разбирате ли? Не мислите ли, че започвам да полудявам?

— Нищо подобно... Това би могло да се случи на всеки преуморен човек.

— Препоръчвате ми почивка, така ли? Един месец в Италия, тъкмо настъпва пролетта? Да... Спомням си дните, когато един месец под италианското слънце разрешаваше всичките ми проблеми. Но сега, уви, това лекарство е изгубило силата си. Ето ви един парадокс! Фирмата „Ландауерови“ вече не съществува реално за мене и въпреки това аз съм повече от всякога неин роб! Виждате наказанието за моя жалък материализъм. Отделете ме от работата и аз ставам направо нещастен... Ах, Кристофър, нека съдбата ми да ви служи за урок.

Той се усмихваше, говореше небрежно, полушеговито. Не исках да продължаваме този разговор.

— Знаете ли — казах аз, — сега наистина отивам в Англия. Тръгвам след три-четири дни.

— Много съжалявам. Колко време мислите да останете там?

— Сигурно през цялата зима.

— Най-последно сте отегчен от Берлин, нали?

— О, не... По-скоро ми се струва, че Берлин е отегчен от мене.

— Значи ще се върнете?

— Да, надявам се.

— Вярвам, че винаги ще се връщате в Берлин, Кристофър. Вие сякаш сте роден тук.

— Може би, донякъде.

— Странно е, че хората, изглежда, имат и други родни места — особено там, където не са родени... Когато най-напред отидох в Китай, струваше ми се, че съм у дома си, за първи път през живота си... Може би когато умра, духът ми ще полети към Пекин.

— По-добре ще бъде, ако тялото ви полети с влака към Пекин, и то колкото може по-скоро!

Бернхард се засмя:

— Много добре... Ще послушам съвета ви! Но при две условия — първо, че вие ще дойдете с мене; второ, че ще напуснем Берлин още

тази вечер.

— Сериозно ли говорите?

— Да, разбира се.

— Колко жалко! Бих искал да дойда... Но за нещастие имам всичко на всичко сто и петдесет марки.

— Вие, разбира се, ще бъдете мой гост.

— О, Бернхард, това е чудесно! Ще спрем за няколко дни във Варшава, за да си получим визите. След това ще се отправим към Москва и ще вземем транссибирския...

— Значи ще дойдете?

— Разбира се.

— Тази вечер?

Престорих се, че обмислям:

— Страхувам се, че тази вечер не мога... Трябва да си прибера прането от пералнята най-напред... Какво ще кажете за утре?

— Утре ще бъде много късно.

— Колко жалко!

— Да, нали?

И двамата се засмяхме. Тази шега като че ли му достави особено удоволствие. Той се смееше повече, отколкото трябва, сякаш ситуацията имаше някакви други, още по-смешни страни, до които аз не бях проникнал. Още се смеехме, когато му казах довиждане.

Може би аз не разбирам от шеги. Във всеки случай трябваше да минат осемнадесет месеца, за да разбера тази — да видя в нея последния му, най-предизвикателен и най-циничен експеримент с двама ни. Защото сега съм сигурен, напълно сигурен, че предложението му беше съвсем сериозно.

Когато се завърнах в Берлин през есента на 1932 година, своевременно позвъних на Бернхард и ми казаха, че бил заминал за Хамбург по работа. Сега разбирам, че аз съм виновен — човек винаги разбира това със закъснение, — виновен съм, че не бях по-настоятелен. Но имах толкова много работа, толкова много ученици, с толкова много други хора трябваше да се срещам. Седмиците се превръщаха в месеци; дойде Коледа и аз изпратих картичка на Бернхард. Но не получих отговор. Сигурно отново беше заминал някъде. А после започна новата година.

Дойде Хитлер, и пожарът в Райхстага, и изборният фарс. Чудех се какво става с Бернхард. Три пъти му звъних — от улични телефонни кабинни, за да не навлека неприятности на фройлайн Шрьодер, но никой не ми отговори. След това една вечер в началото на април отидох до дома му. Портиерът показа глава от прозорчето и ме изгледа още по-подозрително. Отначало той беше склонен да отрича, че изобщо познава Бернхард. После отсече сухо:

— Хер Ландауер замина... замина веднага.

— Искате да кажете, че се е преместил на друго място? — попитах аз. — Може ли да ми дадете неговия адрес?

— Замина — повтори пазачът и тръшна прозорчето.

Престанах да мисля за това, заключавайки, не без основание, че Бернхард е в безопасност някъде в чужбина.

В деня, когато бойкотираха евреите, аз отидох да видя магазина на Ландауерови. На пръв поглед нещата изглеждаха както обикновено. Две-три униформени момчета от СА^[7] стояха на пост от двата края на всеки от големите входове. Когато се приближаваше някой купувач, един от тях му казваше: „Не забравяйте, че това е еврейски магазин!“ Момчетата бяха доста вежливи, смееха се, шегуваха се помежду си. Минувачите се събираха на малки групички, за да наблюдават. Изглежда заинтересовани, развеселени или просто равнодушни. Бяха все още несигурни дали им харесва, или не. Нищо не напомняше за положението в провинциалните градчета, за което по-късно прочетохме във вестниците. Там купувачите насилствено били опозорявани с мастилен знак, поставян върху челото и бузата с гумен печат. Доста хора влизаха в магазина. Самият аз влязох, купих първото нещо, което ми попадна пред очите — случи се ренде за индийско орехче, — и излязох с бавна крачка, като въртях в ръце малкия си пакет. Едно от момчетата на вратата намигна на другаря си и му каза нещо. Сетих се, че го бях виждал веднъж-дваж в „Казино Александер“ по времето, когато живеех у Новакови.

През май напуснах Берлин завинаги. Първата ми спирка беше Прага — и точно там, както си седях една вечер в някакъв ресторант, чух косвено последните новини за семейство Ландауерови.

На съседната маса седяха двама мъже и си говореха на немски. Единият положително беше австриец. Не можах да определя народността на другия — беше дебел и загладен, на около четиридесет

и пет години. Спокойно можеше да бъде дребен търговец от която и да е европейска столица, от Белград до Стокхолм. И двамата несъмнено бяха богати, по произход — арийци, по политически възгледи — неутрални. Дебелият прикова вниманието ми като каза:

— Знаете ли фирмата „Ландауерови“ — „Ландауерови“ от Берлин?

Австриецът кимна:

— Да, разбира се... По едно време доста търгувахме с тях... Имат хубав магазин. Трябва да е струвал доста...

— Четохте ли вестниците тази сутрин?

— Не. Нямах време... Местим се в новия апартамент, нали знаете. Съпругата се връща.

— Връща ли се? Не думайте! Беше във Виена, нали?

— Точно така.

— Добре ли е прекарала?

— Да, ако се съди по приказките ѝ! Но похарчи достатъчно пари.

— Виена е доста скъпо място в наше време.

— Така е.

— Храната е скъпа.

— Навсякъде е скъпо.

— Мисля, че сте прав. — Дебелият започна да си чопли зъбите:

— За какво говорех?

— За „Ландауерови“.

— Точно така... Не сте чели вестниците тази сутрин, нали?

— Не, не ги четох.

— Имаше нещичко за Бернхард Ландауер.

— Бернхард ли? — попита австриецът. — Я да видя — той е синът, нали?

— Нямам представа... — Дебелият измъкна мъничко парченце месо с върха на клечката за зъби. Вдигна го срещу светлината и го разгледа замислено.

— Мисля, че е синът — каза австриецът. — Или може би племенникът... Не, мисля, че е синът.

— Който и да е — дебелият сложи парченцето месо на чинията с жест на отвращение, — той е мъртъв.

— Не думайте!

— Сърдечен удар. — Дебелият се намръщи и вдигна ръка да прикрие оригването си. Имаше три златни пръстена. — Така пише във вестника.

— Сърдечен удар! — австриецът се поразмърда развълнувано на стола си. — Не думайте!

— Напоследък в Германия много хора получават сърдечни удари — отбеляза дебелият.

Австриецът кимна:

— Не може да се вярва на всякакви приказки. Това е факт.

— Ако питате мене — каза дебелият, — всеки ще умре от сърдечен удар, ако получи куршум в сърцето.

Австриецът се почувствува неловко:

— Тези нацисти... — започна той.

— Те си знаят работата. — На дебелия като че ли му харесваше да кара приятеля си да трепери от страх. — Запомнете ми думите: те ще изхвърлят всички евреи от Германия. Направо ще ги изхвърлят.

Австриецът поклати глава:

— Не ми харесва това.

— Концентрационни лагери — продължи дебелият, като си запали пурата, — затварят ги там, карат ги да подписват нещо... После получават сърдечни удари.

— Това не ми харесва — повтори австриецът. — За търговията е лошо.

— Да — съгласи се дебелият, — за търговията е лошо. Това прави всичко толкова несигурно.

— Точно така. Никога не знаеш с кого търгуваш — дебелият се засмя. Имаше нещо особено злоецо в него. — Може да е труп.

Австриецът леко потрепера:

— Ами старецът, старият Ландауер? И него ли хванаха?

— Не, той е добре. По-хитър е от тях. Сега е в Париж.

— Не думайте!

— Смятам, че нацистите ще му вземат търговията. Такива неща правят сега.

— В такъв случай старият Ландауер сигурно ще се разори.

— Не и той! — Дебелият тръсна пепелта от пурата си с надменен жест. — Сигурно си има нещо закътано. Ще видите. Ще започне някоя нова търговия. Хитри са тези евреи...

— Така е — съгласи се австриецът. — Евреин не можеш да го държиш под вода, все ще изплува.

Тази мисъл като че ли малко го развесели. Той се оживи.

[1] Новела от Томас Ман. — Б.пр. ↑

[2] Йенс Якобсен (1847–1885), датски писател. — Б.пр. ↑

[3] Немски лирик (1868–1933). — Б.пр. ↑

[4] Еврейски религиозен празник. — Б.пр. ↑

[5] „Под покривите на Париж“, филм на Рене Клер с А. Прежан.
— Б.пр. ↑

[6] Става въпрос за операта „Нюрнбергските майстори-певци“ от Р. Вагнер. — Б.пр. ↑

[7] Щурмови отряди на Хитлер. — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.